

Examen HAVO
2026

tijdvak 1
donderdag 21 mei
9.00 - 11.30 uur

tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 29 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 64 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Leven in een klooster

Vragen bij afbeelding 1 tot en met 11

Op afbeelding 1 en 2 zie je het kloostercomplex van Fontenay in Frankrijk. Het klooster werd in 1119 gesticht door de Orde van Cisterciënzers. De monniken van deze orde leefden sober en meestal op een afgelegen plek. Op afbeelding 3 en 4 zie je achtereenvolgens de westgevel en het schip van de kerk. Afbeelding 5 toont een voormalige werkplaats.

Bekijk afbeelding 2 tot en met 5.

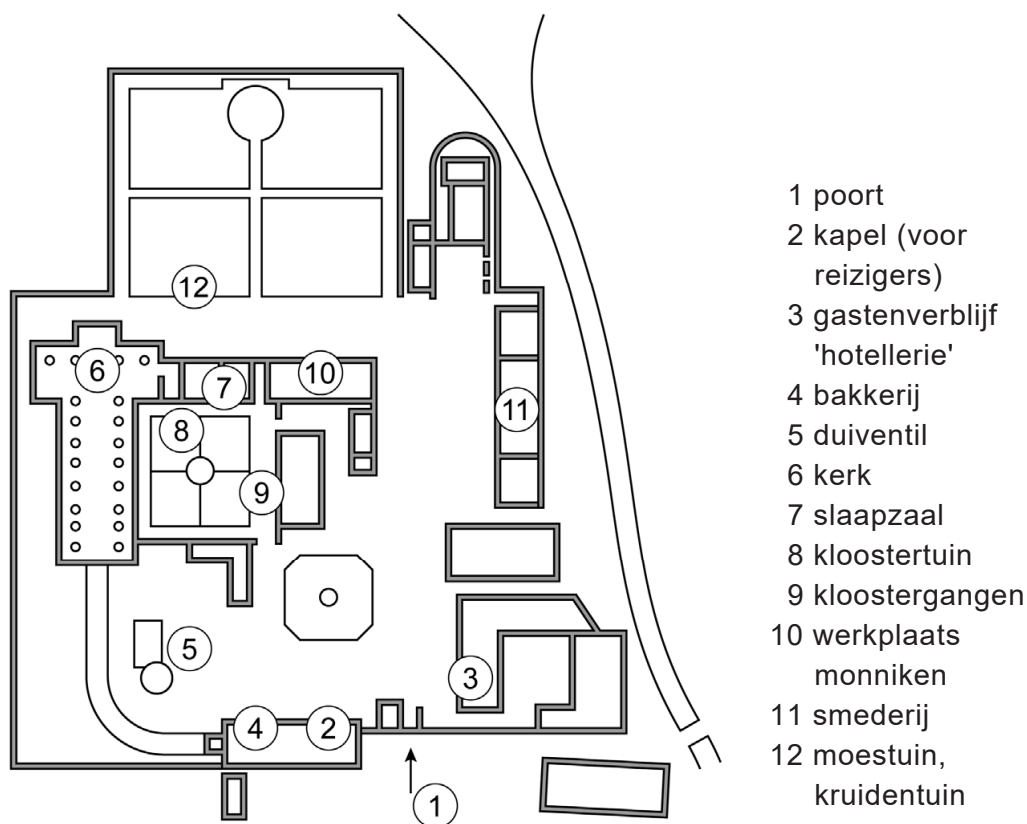
Het kloostercomplex is een voorbeeld van de romaanse bouwstijl. Zo is de kerk sober gebouwd: in de vorm van een Latijns kruis en zonder klokkentoren.

- 3p 1 Noem nog drie kenmerken van de romaanse bouwstijl die je ziet op afbeelding 2, 3, 4 en/of 5.

De sobere manier van leven in het middeleeuwse klooster heeft een religieuze reden.

- 1p 2 Geef deze reden.

figuur 1

Op figuur 1 zie je de plattegrond van het kloostercomplex.

Het afgelegen klooster moest zo veel mogelijk zelfvoorzienend zijn. Zo bakten monniken zelf brood in de bakkerij (4) en maakten ze in de werkplaats (10) bijvoorbeeld kleding en gebruiksvoorwerpen.

- 3p **3** Noem nog drie andere ruimtes uit figuur 1 die gebruikt werden om zelfvoorzienend te leven. Licht bij elke ruimte het gebruik toe.

Het klooster ontving bezoekers zoals handelaren, pelgrims en hulpbehoevenden. Zij konden zo nodig overnachten in het gastenverblijf, ook wel 'hotellerie' genoemd. Deze contacten waren van grote betekenis voor het klooster.

- 2p **4** Geef hiervoor twee redenen.

Op figuur 2 zie je het kloostercomplex van de Kruisheren in het centrum van Maastricht. Het klooster werd gebouwd tussen 1440 en 1520.

figuur 2

Bekijk figuur 2.

De kerk is in de loop van de tijd verbouwd, maar je ziet nog kenmerken van de oorspronkelijke gotische bouwstijl.

- 2p **5** Noem twee kenmerken van de gotische bouwstijl die je ziet op figuur 2.

De laatste jaren zijn door de terugloop van gelovigen steeds meer kerken en kloostercomplexen leeg komen te staan. De kerkelijke gemeentes of parochies verkopen soms hun kerken. Nieuwe eigenaren geven er een andere functie aan: ze bouwen er bijvoorbeeld appartementen in, maken er een bibliotheek van of, zoals in Maastricht, een hotel.

Het verbouwen van een oude kerk tot een gebouw met een andere functie gaat vaak met tegenwerking gepaard. Soms zijn er bezwaren vanuit de maatschappij of zijn er technische beperkingen.

2p **6** Geef

- één voorbeeld van een bezwaar vanuit de maatschappij.
- één voorbeeld van een technische beperking.

Van 2003 tot 2005 werd het Kruisherenklooster gerenoveerd door SATIJNplus architecten. Het werd ingericht tot een luxe hotel. Henk Vos kreeg de opdracht om een ontwerp te maken voor het interieur. Hij werkte samen met de Duitse lichtkunstenaar Ingo Maurer (1932-2019). Op afbeelding 6 tot en met 11 zie je achtereenvolgens de nieuwe entree, een plattegrond en de centrale hal van het Kruisherenhôtel.

Op afbeelding 6 en 7 zie je de entree die Maurer ontwierp. De entree werd aangebracht in de zijmuur van de kerk en bestaat uit een koperen tunnel met verlichting op de vloer. De entree leidt de gasten direct naar het schip van de voormalige kerk: de centrale hal van het hotel. Je ziet op afbeelding 8 de tunnel uitkomen in die hal.

Bekijk afbeelding 6 en 7.

De entree is zo ontworpen dat die uitnodigt om naar binnen te gaan.

3p **7** Beschrijf drie aspecten van de vormgeving die daaraan bijdragen.

Bekijk afbeelding 6 tot en met 8.

Ingo Maurer ontwierp oorspronkelijk moderne lampen en eenvoudige verlichtingssystemen voor interieurs. De opdracht voor het ontwerpen van een entree zoals bij het Kruisherenhôtel was veel uitdagender.

2p **8** Geef twee redenen waarom deze opdracht zo uitdagend moet zijn geweest voor Maurer.

Bekijk afbeelding 6 tot en met 8.

In de kerkarchitectuur heeft licht vaak een religieuze, symbolische betekenis. De entree van Maurer lijkt te verwijzen naar deze symboliek.

2p **9** Geef aan

- wat de religieuze symboliek is van licht in de kerk,
- en beschrijf op welke manier Maurer daarnaar lijkt te verwijzen in de entree.

Bekijk de plattegrond op afbeelding 9.

Op de plattegrond op afbeelding 9 zie je rechts het oude klooster (rood gemarkeerd). Hier bevinden zich de hotelkamers. In de voormalige kerk (links op de plattegrond, geel gemarkeerd) zijn de gemeenschappelijke ruimtes, met op de begane grond de receptie, de lobby en een wijnbar. Het restaurant (afbeeldingen 10 en 11) ligt op de tussenverdieping en is te bereiken via een trap of een glazen lift.

Het hele, vernieuwde interieur van de voormalige kerk bestaat uit zelfdragende, losstaande constructies, zoals de receptie, de lift en de verdieping met het restaurant.

- 1p **10** Geef een belangrijk voordeel op de lange termijn van deze zelfdragende constructies.

Levenskrachtige beelden

Vragen bij afbeelding 12 tot en met 19

Op afbeelding 12, 13 en 14 zie je het beeld dat de Franse beeldhouwer Auguste Rodin (1840-1917) maakte van de Franse schrijver Honoré de Balzac (1799-1850). Op afbeelding 12 zie je het oorspronkelijke ontwerp dat Rodin maakte in gips. Op afbeelding 13 en 14 zie je een latere versie van het beeld in brons.

Bekijk afbeelding 12, 13 en 14.

In 1890 kreeg Rodin van een belangrijk literair genootschap de opdracht om een monument te maken ter ere van de schrijver Balzac. Rodin verbeelde de schrijver als een indrukwekkende, trotse persoonlijkheid.

3p 11 Noem drie aspecten van de voorstelling die daaraan bijdragen.

Het beeld was bedoeld als monument ter ere van Balzac. Toen Rodin het gipsen beeld in 1898 op de Salon van de Académie in Parijs presenteerde, waren de opdrachtgevers niet tevreden. Ze noemden het beeld "niet meer dan een schets" en eisten dat Rodin het ontwerp zou aanpassen. Rodin weigerde dat. Om die reden ging de opdracht naar een andere beeldhouwer. Hij maakte het beeld dat je ziet op figuur 3.

figuur 3

Het literair genootschap was wel tevreden met het beeld dat je ziet op figuur 3. Het werk voldeed dan ook aan de regels van de Académie.

- 3p 12 Beschrijf drie aspecten van het beeld op figuur 3 die voldeden aan de regels van de Académie.

Rodin had zijn oorspronkelijke gipsen ontwerp later willen uitvoeren in zwart marmer, maar dat is nooit gebeurd. Pas na de dood van Rodin werd het beeld in brons gegoten.

In de negentiende eeuw werden op de salon vaker gipsen beelden tentoongesteld. Kunstenaars hadden een voorkeur voor gipsen beelden voor dergelijke presentaties, in plaats van beelden van marmer of brons. Gips was bijvoorbeeld makkelijker verkrijgbaar dan marmer of brons.

- 3p 13 Geef nog drie voordelen van het werken met gips (in plaats van met marmer of brons).

Balzac observeerde het sociale leven op straat. Hij verwerkte zijn indrukken in tientallen verhalen en romans. Daarin gaf hij vaak commentaar op de hogere klasse. Hij schreef vooral in de nacht, gehuld in een ruimvallende kamerjas, een soort monnikspij.

figuur 4

Rodin liet die kamerjas namaken door de kleermaker van Balzac. De jas werd verstevigd met gips en diende als voorstudie (zie figuur 4).

Bekijk afbeelding 13 en 14.

Het beeld dat Rodin uiteindelijk creëerde van Balzac is dat van een bezeten, geëngageerd schrijver. De kamerjas versterkt dit beeld.

- 1p 14 Leg uit waardoor de jas het imago van Balzac als een bezeten, geëngageerd schrijver versterkt.

Het werk van Rodin werd een inspiratiebron voor beeldhouwers uit het begin van de twintigste eeuw. Zij zagen het werk van Rodin als vernieuwend voor de beeldhouwkunst.

- 3p **15** Geef drie redenen waarom het werk van Rodin begin twintigste eeuw als vernieuwend werd gezien voor de beeldhouwkunst. Neem het beeld van Balzac als uitgangspunt.

Berlinde De Bruyckere is een hedendaagse kunstenaar. In haar werk onderzoekt ze vaak de kwetsbaarheid van het menselijk lichaam en verschillende menselijke emoties. Ze combineert in haar werk materialen zoals was, hout, textiel en dierenhuiden.

Op afbeelding 15 en 16 zie je beelden uit de serie *Arcangelo* (Aartsengel). Afbeelding 17 en 18 tonen details. Aartsengelen zijn boodschappers tussen hemel en aarde. In *Arcangelo* heeft de kunstenaar die indruk van overgang (transformatie) willen verbeelden, zoals het neerdalen uit de hemel op aarde of juist het opstijgen naar de hemel.

Bekijk afbeelding 15 tot en met 18.

- 2p **16** Beschrijf twee aspecten van de voorstelling die bijdragen aan die indruk van overgang, van opstijgen naar de hemel of neerdalen op aarde.

De Bruyckere werkt vaak met was, materiaal dat vergelijkbaar is met kaarsvet. De benen zijn opgebouwd uit dunne laagjes was van verschillende kleuren. De gedrapeerde 'mantels' zijn afgietsels van dierenhuid in was, waarin haartjes zijn aangebracht (zie het detail op afbeelding 18).

Bekijk afbeelding 15 tot en met 18.

- 2p **17** Beschrijf twee manieren waarop De Bruyckere de kwetsbaarheid en/of vergankelijkheid van het menselijk lichaam heeft uitgedrukt met was.

De serie beelden is ontstaan tijdens de coronapandemie van 2020. Aan De Bruyckere werd gevraagd of kunst troost kon bieden. Zij dacht bij deze vraag aan het schilderij op figuur 5: de dode Christus wordt ondersteund door een engel.

figuur 5

Giorgione, *Christo morto sorretto da un angelo*, 1502-1510

De Bruyckere vertelde in een interview:

"De engel op het schilderij heeft brede, donkere vleugels. Warme vleugels die het lichaam kunnen bedekken en wegdragen naar een zachtere plek. Overal om me heen zie ik de warmte van brede vleugels. In de inspanningen van de gezondheidswerkers."

Bekijk afbeelding 15 tot en met 18.

Het schilderij op figuur 5 was een inspiratiebron voor de *Arcangelo*-serie van De Bruyckere.

- 2p **18** Geef aan de hand van figuur 5 een inhoudelijke interpretatie van de *Arcangelo*-serie van De Bruyckere. Betrek het citaat van De Bruyckere in je antwoord.

De Bruyckere maakte *Arcangelo* in was. Voor Rodin waren gipsen of wassen beelden meestal modellen, die bedoeld waren om later uit te voeren in marmer of brons. Ook De Bruyckere heeft enkele beelden laten uitvoeren in brons, gecombineerd met lood, zoals het werk op afbeelding 19.

Bekijk afbeelding 19.

Stelling: de bronzen versie van *Arcangelo* heeft meer zeggingskracht dan de versies in was.

- 1p **19** Geef een argument ter ondersteuning van deze stelling **ó**f geef een tegenargument.

Eigenwijze schilders

Vragen bij afbeelding 20 tot en met 24

De Franse kunstenaar Henri Matisse (1869-1954) zocht in zijn werk naar schoonheid en de vrijheid van het schilderen. Op afbeelding 20 zie je het schilderij *Weelde, kalmte en wellust* uit 1904. Het werk is gebaseerd op een gedicht van Baudelaire waarin een man zijn geliefde vraagt om met hem mee te reizen naar het paradijs.

Bekijk afbeelding 20.

Matisse creëerde een paradijselijke sfeer in dit schilderij.

- 2p **20** Noem twee aspecten van de voorstelling die verwijzen naar een paradijselijke sfeer.

Het schilderij was voor het publiek voor het eerst te zien in 1905 op de *Salon des Indépendents* (De salon van de onafhankelijken) in Parijs. Op deze tentoonstelling werden werken van kunstenaars gepresenteerd die niet voldeden aan de regels van de traditionele Académie.

Een criticus uit de kring van de Académie bezocht deze tentoonstelling. Hij noemde de schilderijen van Matisse en zijn collega-kunstenaars het werk van "wilde beesten". Die kritiek was onder meer gericht op de vormgeving van het werk van Matisse.

- 2p **21** Leg met twee aspecten van de vormgeving uit wat de aanleiding moest zijn geweest voor de kritiek.

Op afbeelding 21 zie je een later schilderij van Matisse: *Het Rode Atelier* uit 1911. Zijn schildertechniek en stijl zijn in de loop van de tijd veranderd. *Het Rode Atelier* wekt enerzijds een illusie van ruimte. Anderzijds benadrukt het schilderij dat het op de eerste plaats gewoon een plat vlak met verf is.

- 4p 22 Beschrijf
- twee verschillende aspecten van het schilderij waardoor een illusie van ruimte ontstaat.
 - twee verschillende aspecten van het schilderij waardoor het als plat vlak (met verf) benadrukt wordt.

figuur 6

In 1941 onderging Matisse een operatie waaraan hij blijvend letsel overhield. Hij werkte daarna voornamelijk vanuit zijn rolstoel. Dit dwong hem tot een andere manier van werken. Matisse liet assistenten vellen wit papier in kleuren beschilderen. Daarna knipte hij er zelf vrije vormen uit. "Knippen in kleur zoals de beeldhouwer in steen hakt", zo omschreef Matisse zijn werkwijze, die ook wel 'découpage' wordt genoemd. Op aanwijzingen van Matisse brachten zijn assistenten de knipsels aan op een groot wit papier, zoals te zien is op figuur 6 en op afbeelding 22 (*De parkiet en de zeemeermin* uit 1953).

Bekijk afbeelding 21 en 22 en figuur 6.

Matisse was fysiek beperkt. Zijn nieuwe werkwijze bood hem een aantal voordelen ten opzichte van het werken met olieverf op doek, zoals bij het schilderij op afbeelding 21.

- 2p 23 Beschrijf twee praktische voordelen van deze nieuwe werkwijze voor Matisse ten opzichte van het schilderen op doek.

Uit het werk op afbeelding 22 blijkt dat Matisse wat betreft de aspecten vorm en/of kleur zichzelf regels oplegde.

3p **24** Beschrijf drie van die regels die je kunt afleiden uit afbeelding 22.

De Amerikaanse schilder Philip Guston (1913-1980) werd geboren in Canada als zoon van Russisch-Joodse ouders, die de vervolgingen in Rusland ontvlucht waren. In 1919 verhuisde het gezin naar Los Angeles. Hier werd Guston geconfronteerd met het vele geweld dat gebruikt werd tegen Joden en de zwarte bevolking.

Op afbeelding 23 zie je *Martial Memory* (Martiaal Geheugen) uit 1941. Het schilderij lijkt gebaseerd op jeugdherinneringen van Guston. De strijd die hier gevoerd wordt heeft enerzijds iets dreigends. Anderzijds lijkt de voorstelling te gaan om iets onschuldigs, zoals 'soldaatje spelen' op straat.

4p **25** Beschrijf

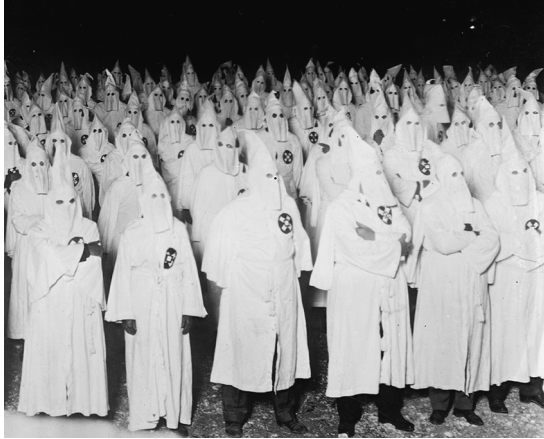
- twee aspecten van de voorstelling die bijdragen aan een dreigende sfeer.
- twee aspecten van de voorstelling die bijdragen aan een onschuldige sfeer van 'soldaatje spelen'.

Het schilderij op afbeelding 23 kwam tot stand tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen de Verenigde Staten bij de oorlog betrokken werden. Een kunsthistoricus uit die tijd zag in dit werk van Guston vooral een pleidooi voor vredesonderhandelingen (en daarmee tegen de oorlog).

1p **26** Geef aan de hand van de voorstelling een argument dat deze interpretatie ondersteunt.

Op afbeelding 24 zie je *The Studio* uit 1969. Het stelt de schilder zelf voor met een puntmuts over zijn hoofd. De puntmuts verwijst naar de 'hoods' van de Ku Klux Klan (KKK): een beweging van witte mannen en vrouwen die bekendstaat om het geweld tegen mensen van kleur, immigranten en specifieke religieuze richtingen (zie figuur 7). Zo zijn ze als KKK-lid altijd herkenbaar, maar als persoon niet. Guston was zelf geen aanhanger van de KKK.

figuur 7

Een bijeenkomst van de Ku Klux Klan

Bekijk afbeelding 24.

Het zelfportret van Guston is dubbelzinnig: enerzijds getuigt het zelfportret van humor, anderzijds lijkt het werk een grimmige boodschap te bevatten.

2p **27** Geef

- één voorbeeld waaruit blijkt dat het zelfportret getuigt van humor, en
- één voorbeeld dat lijkt te wijzen op een grimmige boodschap.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Guston: "De oorlog, wat er met Amerika gebeurde, de wreedheid van de wereld. Wat voor een man ben ik, die thuis zit, tijdschriften leest, gefrustreerd en woedend over van alles en nog wat, en dan mijn atelier ingaat om een beetje rood aan blauw toe te voegen?"

In dit citaat blijkt Guston kritisch terug op de jaren vijftig, toen hij en enkele van zijn Amerikaanse collega-kunstenaars, onder wie Jackson Pollock, vooral grote abstracte werken maakten.

2p 28 Geef aan

- naar welke stijl in de naoorlogse schilderkunst Guston hier verwijst, en
- wat zijn (zelf)kritiek inhoudt.

In 2024 was een grote overzichtstentoonstelling met werk van Guston te zien in Tate Modern (Londen). Het museum noemde Guston "een van de boeiendste schilders van de 20e eeuw die reageerde op een wereld in beroering".

Het werk van Guston was lange tijd weinig te zien geweest in Europa.

1p 29 Geef een reden waarom het museum van moderne kunst juist nu weer aandacht besteedt aan het werk van Guston.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.